

ExA 50

Nordiska Museet
Ust. kat
1983

1533

1983

**FINSKA FÖRSAMLINGEN
I STOCKHOLM**

**450-årsutställning
9.10.—20.11. 1983**

**NORDISKA
MUSEET
STOCKHOLM**

publ. 30.9.1983

Ej till hemlån

EN FÖRSAMLING UTAN EGEN KYRKA

Den 8 oktober 1533 beslöt Stockholms borgmästare och råd, att det övergivna Svartbrödraklostret nära Järmtorget skulle överlåtas till en finsk predikant, som skulle ha sin verksamhet där. Denna notis i en för länge sedan försvunnen tänkebok är det första belägget på att en finsk menighet existerade i Sveriges huvudstad och att reformationen, med sitt krav på predikan på åhörarnas modersmål, hade nått fram till denna minoritet. Det är värt att lägga märke till att det predikades på finska rentav tidigare i Stockholm än i själva Finland, där finskspråkig gudstjänst började praktiseras först på 1540-talet.

Stockholm har alltid varit mycket finskt, från sin tillkomst på 1200-talet som ägde rum samtidigt med Finlands införlivande med Sverige, till nutidens stora inflyttning över Ålands hav. Genom sin konsumtion av varor och tjänster sög Stockholm till sig mängder av arbetsfolk från sitt finländska uppland, främst inom transport- och byggnadssektorn men också inom handeln. De avsevärda variationerna inom denna grupp genom tiderna utgör själva den röda tråden i stockholmsfinländarnas historia. Till de fast bosatta finländarna sällade sig ett ständigt flöde av landsmän på tillfälligt besök, från riksdagsmän under frihetstida ständermöten till sjömän och resande av alla slag, de talrika flyktinggrupperna under Finlands många krig inte att förtiga.

Församlingens första till namnet kända präst, *herr Märten*, utmärkte sig genom att översätta *Kristoffers landslag* till finska (1548), och senare herdar har fortsatt att utmärka sig i kulturellt hänseende. Till de märkligare sjölasörjarna hörde *Thomas Georgii*, som översatte "*En historia om Jerusalems jämmerliga förstöring*" (1616) samt "*Kristi pinas historia*" (1629) till finska, medan en något senare präst i församlingen, *Bartholdus Hordelius*, fungerade som översättare i den andra riktningen, genom att publicera några finska psalmer i svensk språkdräkt med noter (1642). Den mångsidige *Johan Forsskål* arbetade i frihetstidens början 1723 - 1729 som en hel översättningsbyrå genom att fortlöpande översätta de utkommande kungliga förordningarna till finska. När han väl tröttnat på detta, var man 1734 tvungen att anställa en fast avlönad finsk translator på kanslikollegiets stat.

Finska språket var livsnerven i församlingens tillvaro under nära 200 år. Finska kyrkan fungerade uteslutande på detta språk, vilket ledde till att de finlandssvenska grupperna och försvenskade finnarna mera sökte sig till andra stockholmsförsamlingar. Finländarna var för övrigt under stormaktstiden påfallande många inom vissa yrkeskategorier.

ISBN 91-7108-227-1

Åbo 1983

Tryckeri Gillot Ab

Sålunda berättar timmermannämbetets rulla 1645, att hela 66 av skråets totalt 99 medlemmar, alltså exakt två tredjedelar, var från Finland. Till nästan lika hög siffra nådde de inom notfiskarnas ämbete, där mer än hälften kom från Finland, medan även åkarna och dragarna, järnbärarna och båtsmännen hade ett stort finländskt inslag. Alla dessa arbetskarlar med familjer samt huvudstadens stora finska kår av pigor och drängar, jungfrur och lakejer fyllde bänkarna, när den socialt märkligt homogena församlingen höll sin gudstjänst i olika stockholmskyrkor. Någon egen kyrka hade församlingen nämligen inte, utan logerade på olika håll, som kartan på mitt-uppslaget visar.

DEN NATIONELLA FÖRSAMLINGEN

I början av 1700-talet inträffade en väsentlig ändring i församlingens tillvaro. Ovannämnde *Johan Forsskål*, driftig och framgångsrik som få av Finska kyrkans herdar, lyckades engagera en rad betydelsefulla personligheter för den förbisedda och fattiga församlingens sak. Den länge efterlängtade kyrkobyggnaden anskaffades 1725, då lilla Bollhuset mitt emot Stockholms slott, församlingens hemvist även i dag, kunde inredas för sin nya uppgift. Det lyckade köpet var en följd av att flera av rikets höga herrar av finländsk härstamning, med lantmäteridirektören *Jacob Nordencheutz* och kanslipresidenten *Arvid Horn* i spetsen, nu tog församlingens parti och att också stadens handelsmän av finländsk härkomst anslöt sig till den finska kyrkan. Förutsättningen var att kyrkan blev tvåspråkig med finska och svenska som jämbördiga uttrycksmedel. Helt utan social oro gick omvandlingen inte, och de finsktalande församlingsborna ur hantverkar- och arbetargrupperna gjorde motstånd mot det aristokratiskt präglade kyrkorådet i flera repriser under 1700-talet.

Ännu mera omvälvande var, att riksdagsmännen från Finland under 1734 års riksdag anhöll om att finska församlingen skulle ombildas till en nationell församling för alla finländare, även för den som inte bodde i Stockholm, och sålunda förvandlas till ett finländskt representationsorgan i Stockholm. Så skedde också, och den nya roll som församlingen åtog sig är ett intressant belägg på ett vaknande självmedvetande i Sveriges östra provins. De riksdagsmän från Finland, som annars satt spridda i olika stånd och utskott, möttes på söndagarna i sin egen stockholmskyrka, förebyggande på sätt och vis den finska lantdagens tillkomst i Borgå 1809.

Under senare hälften av 1700-talet blev församlingens sammansättning annan än tidigare. De klassiska medlemsgrupperna ur skråsammanslutningarna krympte för att nästan försvinna och ersattes av lägre tjänstemän och betjänter av olika slag - vaktmästare vid kronans verk, kuskar och drängar, traktörer och kammartjänare, skrivbiträden och till med en grupp sångare från kungliga operan gör sig nu märkbara. Fortfarande hade en stor del av församlingsmedlemmarna, uppskattningsvis en fjärdedel, yrken med anknytning till sjöfarten. En mindre grupp bestod slutligen av herrskapsfolk, ståndspersoner och militärbefäl, företrädande ofta vissa släktkretsar med rötter både i Åbo och Stockholm.

EFTER FINLANDS FÖRLUST

Man kan anta, att tacksägelsebönen med anledning av freden i Fredrikshamn 1809 upplästes i lilla Bollhuset med stor ängslan, eftersom Finlands skilsmässa från Sverige med ens också satte församlingens existens på spel. Fullt så krasst såg lyckligtvis inte den kommitté på saken, som hade till uppgift att utreda församlingens fortbestånd. Att Finska kyrkan bibehölls genom kungligt beslut av den 17 januari 1811 berodde i mångt och mycket på *Gabriel Poppius*, blivande president i Kommerskollegiet, som engagerade sig djupt i sina landsmäns angelägenheter i Karl Johantidens Stockholm. "*Hit ankommande finner må allt framgent åtnjuta den rättighet att anses såsom medlemmar av härvarande finska församling*" stod det i 1811 års beslut, och den exterritoriella karaktär, som Finska kyrkan i dag åtnjuter, baserar sig som själva uttryckssättet anger på urgammal hävd, Sveriges och Finlands månghundraåriga gemensamma historia.

Frågan om församlingens bestånd eller upplösning togs upp på nytt 1836, då kyrkoherde *Georg Stolpe* avgick. *Gabriel Poppius* och kyrkorådet i övrigt ansåg att församlingen skulle upplösas. Vid kyrkostämman opponerade sig främst vågskrivaren *Boman*, assisterad av fiskköpare, traktörer, tunnbindaremästare och andra församlingsmedlemmar mot detta. En kommitté tillsattes. Kungl. Maj:t beslöt i ett nådigt brev av den 21 december 1840, att församlingen skulle bestå.

Under slutet av 1800-talet minskade medlemstalet i församlingen och var år 1887 endast 1 252 personer. Medlemmarna försvenskades och stiftarna av den år 1894 grundade Finska Föreningen i Stockholm konstaterade då, att en sådan förening var nödvändig på grund av den "språkliga blandsäd" som finska församlingen presenterade.

1800-talets Stockholm var annars ett betydande politiskt och kulturellt andningshål för många finländare. En avsevärd litteratur bär spår på detta. Till de politiska skribenterna par *preférence* hörde *Adolf Ivar Arwidsson*, sedermera kunglig bibliotekarie, som angrep förtryck och byråkrati i sitt forna hemland i ett antal skrifter. Hans samtida var *Carl Axel Gottlund*, som i slutet av 1810- och början av 1820-talet upptäckte vämlandsfinnarna. Den senare nationalfilosofen *Johan Vilhelm Snellman*, född i Stockholm och döpt i församlingen, vistades ett par år i Sverige och publicerade sitt magnum opus "*Läran om staten*" i Stockholm år 1842. Författaren *Emil von Quanten* tillhörde de oppositionella och utgav 1855 skriften "*Fennomani och skandinavism*" samt fyra volymer brev under rubriken "*Finska förhållanden*" (1857 - 1861). Andra kända sverigefinländare var riksarkivarien *Johan Jakob Nordström*, upptäcktsresanden *Adolf Erik Nordenskiöld*, Tekniska högskolans grundare *Gustaf Magnus Schwartz*, generalen *Johan Petter Lefrén* och många flera.

Kring sekelskiftet uppstod arbetarrörelsen och fackföreningarna. Finska föreningen var ett uttryck för dem. År 1904 anhöll den om att få sammankomma i Finska kyrkan, där man fick hyra ett rum för 30 kronor om året. Där började föreningsmedlemmarna diskutera socialism och anarkism. Följden blev att Finska föreningen snabbt avhystes från kyrkan och flyttade till stallvinden hos en åkerifirma, där tyska föreningen hade en trevlig lokal.

Orostider och kriser i Finland har alltid fört finländare till Stockholm. Så skedde även under sekelskiftet, under förryskningsperioden och de olagliga uppåden och kring första världskriget och inbördeskriget i Finland 1918. Då har Finska församlingen ökat sitt medlemsantal och blivit en fast punkt i Stockholm för nyblivna sverigefinländare.

FÖRSAMLIGEN I DAG

Andra världskriget 1939 - 1944 förde med sig nya uppgifter även för församlingen. Den frivilliga hjälpverksamhet, som hade uppstått för att bistå Finland, kanaliseras även genom församlingen. Församlingens anställda kom helt naturligt att tjänstgöra som tolkar och förbindelsepersoner i hem och sjukhus och att korrespondera i synnerhet med krigsbarnens föräldrar i Finland och de nya svenska föräldrarna.

Kyrkoherdeskiftet ägde rum mitt under krigstiden. *Vilhelm Montell*, som hade tjänstgjort som kyrkoherde i 42 år, avled samma dag som kriget mellan Tyskland och Sovjetunionen bröt ut. Ny kyrkoherde blev *Gottfrid*

Sevelius, som tillsammans med sin fru *Nanna Sevelius* centralt kom att taga del i den hjälpverksamhet som olika organisationer riktade till Finland och att sköta frågor om krigsbarnen och deras föräldrar. Kyrkoherdens lilla tjänsterum förvandlades varje dag efter tjänstetid till sorteringscentral för kläder, skor och även livsmedel. Också efter fredsslutet på hösten 1944 fortgick understödsarbetet. Förlusten av Karelen och i synnerhet av Porkala bevekade det svenska samhället till fortlöpande understöd.

Under krigstiden knöts, framför allt genom makarna *Sevelius*' verksamhet, varma och långvariga förbindelser mellan församlingen och de svenskar, som arbetade inom hjälpverksamheten för Finland. Vid denna tid tillkom den Lucia-fest, som fortfarande firas inom församlingen. De finländska barnen kände inte till denna traditionella förjulsfest. De finländska krigsbarnen i Stockholm kallades tillsammans med sina adoptivföräldrar till fest i kyrkan till allas gemensamma glädje.

Folkmängden i församlingen började efter kriget sakta stiga. Först kom mer eller mindre politiskt betonade flyktingar, som dock på några få undantag när inte närmare kom i kontakt med församlingen. Ingemansländarna bildade dock ett undantag. De kallade kyrkoherde *Sevelius* till det läger i Kumla, där man hade samlat dem. Det första sammanträffandet blev en oförglömlig stund mellan kyrkoherden och flyktingarna. Stockholm var en för ingemansländare och andra krigsflyktingar förbjuden stad. Deras första centralort blev Borås och från församlingen gjordes regelbundna besök hos dem. Denna förbindelse upprätthålls ännu i olika former.

Sverige var för det Finland, som höll på att återhämta sig efter kriget, fortfarande ett sagoland och vid slutet av 1940-talet började i synnerhet unga kvinnor att komma till Sverige till olika institutioner och hem. De var omtyckta arbetare. Man började uppmärksamma de olika svårigheter, som hade uppstått bland dem. Finlands sändebud *G. A. Gripenberg* vände sig till kyrkoherde *Sevelius* och bad församlingen verka bland de finska flickor, som hade råkat i svårigheter i Stockholm. Församlingen tog kontakt med Centralförbundet för församlingsarbete inom Finlands Kyrka (CFFK). Från Finland kom *sacr.min.kand. Inkeri Knuutila* och hon inledde tillsammans med *Nanna Sevelius* ett arbete av ny typ bland finländarna.

Församlingens medlemsantal hade ökat och var år 1950 över 5 500 personer. Minst lika många bodde dock utanför församlingens gränser på storstadens område. De behövde ständigt församlingens tjänster på finska. Arbetskraften inom församlingen var otillräcklig. CFFK sände

sin första präst från Finland, *Heikki Castrén*, att verka bland dem som stod utanför församlingen. Stockholmsförsamlingen var dock hans centralpunkt. Han färder utsträcktes småningom till de olika finländska centra inom riket. CFFKs arbete har organiserats som ett arbete på riksnivå och Finska församlingen i Stockholm medverkar delvis i arbetet inom centralorganisationen som leder verksamheten. Centralorganisationen grundades i församlingens hus år 1967.

När medlemsantalet i församlingen steg behövdes mer prästerlig arbetskraft. Övriga präster tjänstgjorde fortfarande som adjunkter. Då *Paul Öhrnberg* hade blivit kyrkoherde grundades på nytt en komministertjänst och dess innehavare blev *Juhani Rekola*, som hade tjänstgjort i församlingen sedan 1956.

Då den finländska invandringen ständigt har ökat har tyngdpunkten i församlingsarbetet sedan 1950-talet varit finskspråkig. Arbetsformer från den finländska kyrkan har tagits i bruk, t ex sommarhemsverksamhet och lägerskriftskolor, som har blivit mycket populära. Församlingen hyrde först en läger/skriftskoleplats. År 1970 köpte församlingen eget sommarhem på Värmdö.

Finska församlingen i Stockholm för befolkningsregister över alla finländska medborgare i Stockholmsområdet och även över dem, som sedan de har blivit svenska medborgare fortfarande bor inom kommunens område och önskar tillhöra församlingen. Då den finländska befolkningen kraftigt ökades utvidgades kyrkoherdeämbetets lokaler och samtidigt byggdes moderna församlingslokaler. Personalen inom kyrkoherdeämbetet ökades. En betydande del av församlingsverksamheten inriktades på dem, som hade råkat i sociala svårigheter. Från och med 1960-talet har församlingen haft två heltidsanställda diakoniarbetare, en ungdomsarbetare och en tredje prästtjänst.

En stor del av den finländska befolkningen bosatte sig på 1960-70-talen på de nya bostadsområdena i Spånga och Farsta. Församlingen har även strävat att verka i dessa nya centra förutom det tidigare verksamhetsområdet. Prästerna gör sk hemförrättningar, dop och vigslar i de finländska hemmen proportionsvis mer än de svenska ämbetsystrarna och -bröderna. Församlingens nuvarande medlemsantal är 25.000.

FINSKA FÖRSAMLINGEN I STOCKHOLM

1533—1983

JUBILEUMSUTSTÄLLNING den 9 oktober—20 november 1983

NORDISKA MUSEET
STOCKHOLM